18.3.2024 **Lausunto**

Eduskunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

Asia: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kirjallinen lausuntopyyntö 13.3.2024

HE 8/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi

**Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry:n lausunto HE 8/2024vp**

Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa pyynnöstä lausua yllä mainittua lakiuudistusta koskien. Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry:n lausunto koskee esityksen aikuiskoulutustuen lakkauttamista koskevaa osuutta. Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry edustaa toimintaterapeutteja, jotka työskentelevät palkansaajina ja yrittäjinä sekä alalle opiskelevia. Toimintaterapeutti on laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö ja kuntoutusalan asiantuntija, jonka toteuttama toimintaterapia perustuu tutkittuun tietoon ja on näyttöön perustuvaa.

**Keskeiset huomiot hallituksen esityksestä**

Hallituksen esitykseen on tehty joitakin muutoksia lausuntokierroksen palautteen perusteella mutta merkittäviä sisältöä parantavia muutoksia esimerkiksi vaikutusten arviointien tarkentamisen osalta, ei ole siihen tehty. Katsomme, että esitystä tulisi tarkentaa edelleen vähintään seuraavin huomioin.

1. **Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo**

Hallituksen esityksessä todetaan, että aikuiskoulutustuen käyttäjistä 76% on naisia ja tuen käyttäjistä n. 38% opiskelee kasvatusalojen tai terveys- ja hyvinvointialojen tutkintoa. Toimintaterapeuteista valtaosa on naisia. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen koskee siis laajasti muiden alojen ohella koko toimintaterapia-alaa. Hallituksen esityksen s. 52 todetaan, että *” Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen voi heikentää pienituloisten henkilöiden mahdollisuuksia hankkia jatko- ja täydennyskoulutusta.”* ja s. 53 . ”*Aikuiskoulutustuen lakkauttamisen vaikutukset kohdistuvat siten enemmän naisiin kuin miehiin.”* Tällaisenaan esitys lisää sekä sukupuolten välistä epätasa-arvoa että yhteiskunnallista eriarvioisuutta laajemminkin. Hallituksen esityksessä ei tarkastella sitä, miten nämä epätasa-arvoa luovat vaikutukset olisivat estettävissä tai mitä vaihtoehtoisesti pitäisi tehdä niiden korjaamiseksi. Pidämme tätä merkittävänä puutteena ja esitämme, että näitä tulisi tarkastella esityksessä vaikutusten arvioinnissa laajemmin.

Kuten jo aiemmassa lausunnossamme 5.1.2024 totesimme, toimintaterapeuteiksi opiskelevissa on yhä enemmän alanvaihtajia muiden Pohjoismaisten tapaan. Toimintaterapia on alana vetovoimainen mutta samaan aikaan toimintaterapeuteista on tällä hetkellä pulaa lähes koko maassa. Koulutusmääriä tulisi tulevaisuudessa lisätä ja alan vetovoimaisuudella on merkitystä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Toimintaterapeutit työskentelevät julkisella sekä yksityisellä sektorilla, ammatinharjoittajina ja järjestöissä. Viime vuosien aikana toimintaterapeuttien työ julkisella sektorilla on painottunut aiempaa enemmän perusterveydenhuoltoon ja kotiin vietäviin palveluihin. Toimintaterapia Kelan vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena oli v. 2023 lasten kuntoutuksen (1-15-vuotiaiden) asiakasmäärän mukaan mitattuna toiseksi yleisin kuntoutusmuoto.* Toimintaterapian avulla voidaan vastata yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn, mielenterveysongelmien kuntoutukseen, sekä tukea

esimerkiksi ikääntyneiden toimintakykyä ja osatyökykyisten työllistymistä ja työssä jatkamista. Näin ollen mahdolliset negatiiviset muutokset hakijamäärissä vaikuttavat lopulta kansalaisten toimintaterapiapalvelujen saatavuuteen. Ehdotammekin edelleen, että hallituksen esitykseen tarkennetaan vaikutusten arviointia eri ammattiryhmien kuten esimerkiksi kuntoutusalan asiantuntijoiden (ml. toimintaterapeuttien) näkökulmasta huomioiden skenaariot siitä, miten tuen lakkautus mahdollisesti vaikuttaa eri ammattialojen veto- ja pitovoimaan sekä riittävyyteen tulevaisuudessa. Hallituksen esityksen s. 34–35 mainitut yleisluonteiset huomiot eikä s. 60 lausuntopalautteita koskevan koosteen yhteydessä oleva toteamus siitä, että hallitus lisää jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia sote-alalle eivät ole riittäviä tarkennuksia tähän. Toimintaterapeuttiliitto huomauttaa edelleen, että hallituksen esityksessä tulisi taustatietona käyttää myös KEVAn** marraskuussa 2023 julkaisemaa tilastoa hyvinvointialueiden seuraavan 10v. aikana eläköityvästä henkilöstöstä. Ko. tilaston mukaan mm. toimintaterapeuteista eläköityy tulevan 10 vuoden aikana 29,3%.

Hallituksen esityksessä s. 17 todetaan, että erityisesti sote-alan korkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa on merkittävä määrä harjoittelua, joka ei välttämättä ole palkallista. Tämä koskee myös kuntoutusalaa, kuten toimintaterapiaa. Tähän palkattomia harjoittelua koskevaan huomioon ei ole vaikutusten arvioinnissa palattu lainkaan. Pidämme sitä puutteena, koska esityksessä toisaalla viitataan siihen, että opiskelu tulisi mahdollistua työn ohella eikä työssäkäynti vaikuta merkittävästi opiskelujen pitenemiseen. Esityksessä todetaan s. 37, että *”Sillä osalla kohderyhmästä, joka aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta huolimatta valitsisi vähentää työaikaa opintojen vuoksi, aikuiskoulutustuen lakkauttaminen siirtäisi vastuuta opintojen aikaisesta toimeentulosta opiskelijalle itselleen, ja mahdollisesti hänen perheenjäsenilleen ja työnantajalleen.”* Pitkät palkattomat harjoittelut eivät mahdollista välttämättä samanaikaista työssäkäyntiä, koska esimerkiksi toimintaterapiaharjoittelussa ollaan täysiä työpäiviä ja -viikkoja. Pitkät harjoittelut ovat esimerkiksi toimintaterapia-alalla välttämättömiä siksi, että ammattiin tarvittava osaaminen karttuu opiskeluaikaisissa käytännön harjoitteluissa teoriaopintojen lisäksi. Näin ollen mahdollinen palkkatyön työajan lyhentäminen ei ole opiskelijan omasta valinnasta kiinni, vaan välttämätön asia ammattiin valmistumisen näkökulmasta. Pidämmekin perustelua omaehtoisesta valinnasta tässä yhteydessä kyseenalaisena näkökulmana viitaten edellä kuvattuihin tekijöihin. Palkattomien harjoittelujen tarkastelujen yhteydessä tulisi huomioida, että laillistetut terveydenhuollon ammattihenkilöt, kuten toimintaterapeutit, eivät voi toimia ko. ammatissa palkallisesti ennen kuin tietty opintopistemäärä opinnoista on suoritettu. Vaikka harjoittelun suorittaisi palkallisena, potilas- ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta sosiaali- ja terveydenhuollossa suoritettavien harjoitteluiden ohjaukseen on myös ohjattava riittävästi harjoittelupaikan olemassa olevia henkilöstöresursseja. Näin ollen palkallinen harjoittelu ei ole välttämättä realistista esimerkiksi harjoittelupaikkojen resurssitilanteen takia lainkaan opintojen aikana.

Hallituksen esityksessä s. 18 todetaan lausuntokierrolla olleen esitysluonnoksen kaltaisesti, että vaikka aikuiskoulutustuella opiskelevan ansiotaso ei siirtymän vuoksi muuttuisikaan, voi aikuiskoulutustuki olla merkityksellinen kotitalouksille mm. työhyvinvoinnin näkökulmasta opintojen mahdollistaessa siirtymisen uusiin tehtäviin. Edelleen tuomme esille, että vaikutusten arvioinnin kohdalla tätä näkökulmaa ei esityksessä kuitenkaan käytännössä huomioida, vaan vaikutusten arvioinnissa s. 35 esitetään edellä esitetyn kanssa ristiriitaisesti, ettei aikuiskoulutustuen lakkauttaminen todennäköisesti heikentäisi merkittävästi esimerkiksi työssä jaksamista. Vaikutusten arvioinnissa ei kaiken kaikkiaan oteta tarpeeksi huomioon tällä hetkellä olevaa suurta yhteiskunnallista ongelmaa opiskelijoiden uupumisesta, joka koskettaa sekä nuoria että aikuisopiskelijoita. Esitämme aiemman lausuntomme tavoin, että hallituksen esityksessä tulisikin tarkastella realistisesti aikuiskoulutustuen lakkauttamisen negatiivisia vaikutuksia, joilla on todennäköisesti paljon laajempia negatiivisia yhteiskunnallisia ja kansantaloudellisia seurauksia, kuin nyt hallituksen esityksen vaikutustenarvioinnissa on esitetty.

## 2. Työuralla eteneminen

Toimintaterapeutin peruskoulutus on 210 op:n laajuinen AMK-tutkinto. Uralla eteneminen sekä pätevöityminen kuntoutusalalla esimerkiksi esihenkilö-, kehittämis- tai opetustehtäviin vaatii käytännössä yleensä aina ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamisen. Tähän opiskeluun on hyödynnetty aikuiskoulutustukea, sillä ylempi korkeakoulututkinto suoritetaan yleensä siinä vaiheessa, kun työkokemusta on kartutettu jo joitakin vuosia. Yhteiskunnallisestä näkökulmasta on tärkeää myös, että kuntoutusalan asiantuntijoilla on mahdollisuus urakehitykseen (alan veto- ja pitovoima). Laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalveluiden näkökulmasta on erittäin tärkeää, että Suomessa on jatkossakin koulutettua työvoimaa myös kuntoutusalan johtamis-, kehittämis- ja opetustehtäviin. Hallituksen esityksessä tulisikin arvioida nykyistä tarkemmin sitä, miten tuen lakkauttamisen jälkeen turvataan eri alojen osaavan työvoiman kehitys ja esimerkiksi uralla eteneminen. Toteamalla tämä opiskelu työn ohella tapahtuvaksi, ei näkemyksemme mukaan ole riittävä arvio asiasta, sillä tämän vaihtoehdon tosiasiallinen mahdollistaminen vaatii laajoja muutoksia sekä työelämän käytäntöihin että opintojen suorittamiseen liittyen. Vaikutusten arvioinnissa tulisi huomioida myös työn ja opiskelun yhdistämiseen liittyvät riskit esimerkiksi työntekijän työssäjaksamiseen liittyen.

## 3. Vaihtoehtoiset toteutustavat

Toimintaterapeuttiliitto toi jo aiemmassa lausunnossaan esille, että vastustamme aikuiskoulutustuen lakkauttamista, koska sellaista vaihtoehtoista korvaavaa tukijärjestelmää, joka tosiasiassa ratkaisisi aikuiskoulutustuen lakkauttamisen aiheuttamat yhteiskuntaan ja yksilöihin kohdistuvat ongelmat, ei ole valmisteltu eikä esitelty. Tässä keskeistä on se, että tukijärjestelmä mahdollistaisi erilaisessa elämäntilanteissa opiskelun ja sen vuoksi kannatamme nykyisen aikuiskoulutustukijärjestelmän kehittämistä edelleen. Esityksen opintotuen ja -lainan painottaminen eivät ole realistisia vaihtoehtoja aikuiskoulutustuen korvaamiseksi, koska aikuiskoulutustuen saajat ovat eri elämäntilanteessa verrattuna muihin opiskelijoihin. Tämä oli todettu myös hallituksen esityksen lausuntopalautteessa, mutta esitykseen ei ole tehty muutoksia sen johdosta. Hallituksen esitykseen on nostettu vaihtoehtoisten toteuttamistapojen osalta esille, että STM:ssä on asetettu työryhmä kehittämään työuran aikaista jatkuvaa oppimista. Työryhmän toimikausi päättyy 31.3.2024 ja saamiemme tietojen mukaan työryhmän esityksenä ei ole korvaavaa tukijärjestelmä, joka tulisi heti voimaan aikuiskoulutustuen lakkauttamisen jälkeen, tai joka ratkaisi ongelmat aikuiskoulutustuen lakkauttamisen yhteiskuntaan ja yksilöön kohdentuviin negatiivisiin vaikutuksiin liittyen. Esimerkiksi lainaperusteinen malli ei tarjoa kaikille kansalaisille tosiasiallista mahdollisuutta jatkuvaan oppimiseen. Alanvaihtajien kohdalla uusi tutkinto ei välttämättä lisää yksilön tuloja ja tätä kautta maksukykyä, vaikka tutkinnon suorittamisella olisi merkittävä yhteiskunnallinen hyöty. On siis riski, että opiskelumahdollisuudet etenkin ns. matalapalkka-aloille, joilla on samanaikaisesti merkittävä työvoimapula, vähenevät. Vaihtoehtoisia toteutustapoja koskevasta alaluvusta huomautamme, että aikuiskoulutustuen lakkauttamisen sijaan mallin kehittämistä tulisi tarkastella nykyistä laajemmin esityksessä.

## 4. Lain voimaantulo ja nykyisen järjestelmän kehittäminen

Näkemyksemme mukaan korvaavan järjestelmän puuttuessa, aikuiskoulutustuen lakkautuksen voimaan tuloa tulisi siirtää nyt ehdotetusta eteenpäin siihen asti, kunnes korvaava järjestelmä on olemassa. Korvaava järjestelmän osalta tuomme esille, että tarkoitamme sillä nykyisen aikuiskoulutustukimallin kehittämistä. Toimintaterapeuttiliitto on sosiaaliturvakomitean välimietintöä (VN/16462020) koskevassa lausunnossaan tuonut jo aiemmin esille, että opiskeluajan etuusjärjestelmää tulisi kaikkinensa kehittää, jotta kaikilla olisi tosiasiallinen mahdollisuus jatkuvaan oppimiseen ja kouluttautumiseen eri elämäntilanteissa.

*) Toimintaterapiaa saaneiden lasten määrä v. 2023 Kelan vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena oli 10 575 lasta. Lähde: ”Kun lapsi sairastaa” – Kelan webinaari 15.12.2023.

**) KEVA 2023

Lisätiedot:

Kirsi Wikman, puheenjohtaja

kirsi.wikman@toimintaterapeuttiliitto.fi

puh. 040 825 3107